

Zdravko Šundrica, **Tajna kutija dubrovačkog arhiva: II. dio**, Zagreb, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009. 432 strani.

Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku je v kratkem časovnem razmaku izdal v drugi knjigi preostale razprave in članke iz zapuščine arhivista dr. Zdravka Šundrice. Velike zasluge, da je prišlo do objave znanih in neznanih razprav in študij Zdravke Šundrice ima soproga prof. Pavica Šundrica. Iz zapuščine je izšlo v I. knjigi 10 razprav in študij, v II. knjigi pa kar 24 razprav in člankov. Vse te razprave in študije predstavljajo izredno bogastvo za poznavanje preteklosti Dubrovaške republike, ker so pisane preprosto in razumljivo ter so vpete v dogajanja v širši mediteranski in evropski prostor. Mnoge med njimi odlikuje njegovo željo in smisel, da prikaže dogajanja iz vsakdanjega življenja. Mnogo novih podatkov in novega gradiva je iz obdobja (17. in 18. stoletje), ki je bilo doslej slabo obdelano in poznano. Prav to gradivo zahteva od raziskovalca izjemno poznavanje in obvladanje individualne pisave notarjev. Dokumenti tega obdobja se izredno težko čitljivi. Zdravko Šundrica je obvladal tudi te pisave, zato se je verjetno usmeril v sodobnejša obdobja dubrovaške preteklosti.

V prvi kratki razpravi ugotavlja, da so Dubrovčani prvi na svetu uvedli karanteno. S tem so se zavarovali pred posledicami širjenja kuge. Čeprav so Dubrovčani tekom stoletij doživljali pogoste epidemije kuge, te niso pustile tako hudih posledic kot drugod. Tako zgodaj sprejeti strogi obrambni ukrepi so se obrestovali. To se je zgodilo 27. julija 1377, ko je Veliki svet sprejel sklep, da morajo ljudje, ki prihajajo iz okuženih krajev preživeti karanteno mesec dni na malem otočku Mrkanu. Ob tem je sprejel tudi drastične kazni za tiste, ki se ne bi držali predpisov. V isti razpravi se dotakne tudi ukrepa dubrovaške zdravstvene službe leta 1808 za omejitev širjenja koz. Takrat je bila uvedena obvezna vakcinacija.

V drugi razpravi, vezani na prvo, pa objavlja vse pomembnejše arhivske podatke o izgradnji lazareta na Pločah od 1580 dalje ter se posebej posveča preureditvi v 18. stoletju in to v latinski transkripciji in hrvaškem prevodu iz različnih arhivskih serij. Vsak objavljeni arhivski tekst pospremi z zanimivimi komentarji.

Ko so francoske okupacijske oblasti ukinile Dubrovaško republiko 31. januarja 1808 in istočasno prevzele oblast, je upravo prevzel Domenik Garanžina, ki je našel popolno dezorganizacijo v zdravstveni službi. Prav njemu in njegovim ukrepom posveča avtor posebno študijo. Garanžina zasluga je bila, da je zdravstvo ponovno začelo opravljati svoje naloge. V tem obdobju je bila zdravstvena služba dobro organizirana.

Zelo podrobno se Zdravko Šundrica zadržuje pri opisu delovanja gasilske službe v starem Dubrovniku, ki je bila že v začetku 14. stoletja na zavidljivi višini. Omejuje se na dva uničujoča požara, ki sta imela katastrofalne posledice. To sta bila požar leta 1296 in požar v času potresa 1667. Oba sta uničila velik del mesta. Že v VI. knjigi dubrovniškega statuta iz leta 1272 so tri poglavja posvečena preprečevanju požarov. Nato pa avtor sledi predpisom tudi v Knjigi vseh redormacij. Posebno poglavje posveti organizaciji gasilske službe in sankcijam proti požigalcem. V prevodu dodaja dve uredbi o gasilski službi.

Krajšo študijo je posvetil prodaji ledu v starem Dubrovniku. Prvič zasledimo podatke o uporabi leda oz. snega leta 1642, ko se je moral knez brigati, da bodo imeli senatorji na zasedanjih na razpolago določeno količino ledu. Pogosto se omenja led tudi kot darilo, ki ga je pošiljal knez raznim uglednim osebam, ki so poleti obiskovale Dubrovnik. Led so dobivali iz hercegovskih planin. Z ledom so v 18. stoletju oskrbovali Dubrovnik tudi Morlaki. Led pa so predvsem uporabljali za izdelavo osvežilnih napitkov v poletnih mesecih. Zanimiva je objava sodnega procesa, ki leta 1701 potekal v zvezi s prodajo ledu.

Obširnejša je študija o strupih, ki so jih uporabljali v Dubrovniški republiki. V uvodu navaja avtor primere zastrupitve, ki so jih v zgodovini uporabljali na dvorih v zahodni ter vzhodni deželah ter na Balkanu. Posebej se zadrži na metodah zastrupljanja pri Benečanih. Tudi v Dubrovniku so uporabljali strupe z namenom obrambe državnih interesov. Pri tem se Šundrica opre na najpomembnejšo serijo Dubrovniške arhiva, na serijo "Secreta rogatorum", ki pa je bila v glavnem namerno uničena v času prihoda Francozov. Ostanki fonda za 16. In 17. stoletje pa služijo za objavo zanimivih podatkov. Iz 15. stoletja avtor posebej obširno obdela primer poskusa zastrupitve velikaša Radoslava Pavlovića leta 1430, nato pa še obdela primere drugih osebnosti. Zanimajo ga tudi primeri zastrupljanja v privatnem življenju v Dubrovniku. Nadalje obdela vrste strupov in njihovo hranjenje ter poreklo strupov. Posebej ga zanima toksikološko znanje dubrovniških medicinskih strokovnjakov ter terapija razstrupljanja.

Sledi več krajših člankov. V prvem razpravlja o potresih v Dubrovniku, še posebej pa so zanimivi podatki, ki jih je beležil neznan Dubrovčan v obdobju od 1817 do 1857. Polnih 40 let je vodil evidenco potresov, zapisoval dan in uro potresa z oznako jakosti. Podrobnejše poročilo kako je izgledal potres 14. septembra 1843 pa objavlja v celoti v hrvaškem prevodu iz italijanščine.

V drugem prispevku nas seznanja z melioracijo konaveljskega polja. Prav ob koncu obstoja republike (1803), je bil izdelan podroben napajalni sistem, ki ga avtor objavlja v celoti. Posebej ga v posebnem članku zanima lov in obdelava koral. Ta obrt je bila razvita že od 14. stoletja dalje. Iz podatkov, ki jih Šundrica navaja pa izhaja, da je koraljstvo v Dubrovniku, kljub zastoju v nekaterih obdobjih, bilo v 18. stoletju zelo dobro razvito in da so mnoge družine od te obrti dobro živele. Šundrica je postal pozoren tudi na konzularne patente. To so uradni akti, s katerimi je dubrovniška vlada imenovala določeno število oseb za svojega konzula v nekem tujem mestu. To so neke vrste akreditivna pisma za tamkajšnje oblasti. V 18. stoletju je imela Dubrovniška republika v prekomorskih deželah 80 konzulatov.

Konzularni patenti so bili izdelani na okrašenih pergamentnih patentnih listinah. Šundrico zanima vsebina, jezik v katerem so bila pisma pisana ter likovni izgled in njihovi slikarski mojstri. Nekaj patentov objavlja v prevodu. V notarski seriji "Testamenta notariae" se je ohranilo veliko število oporok dubrovniških mornarjev. Avtor je izločil tiste registrirane oporoke dubrovniških mornarjev – 112 po številu, ki so bile sestavljene na odprtem morju ali v nekem tujem pristanišču in bile po njihovi smrti registrirane. Popis dubrovniški mornarjev umrlih v tujini se začneja z letom 1419 in konča z letnico 1806.

O cerkveni glasbi v Dubrovniku v drugi polovici 16. stoletja razpravlja v naslednjem prispevku. Podrobneje obravnava orgle in organiste. Navaja poročilo papeškega vizitatorja Giovannija Sormanija, v katerem je našel podatek, da se dubrovniški organisti niso pregrešili proti stališčem Tridentinskega koncila o cerkveni glasbi. V krajšem članku se dotakne tudi izvajanju viteške igre – alke v starem Dubrovniku. V prilogi objavlja dokumente o alki v originalnem besedilu in hrvaškem prevodu. Ugotavlja tudi, da so že od najstarejših časov bili prebivalci Dubrovnika naklonjeni igram na srečo. O tem govori podatek iz leta 1320, ko je bilo prodano okrog 7000 komadov kock uvoženih iz Ankone. Kot primer zasvojenostjo s kockanjem obravnava testament Pavla Stjepana Kukarevića. Pred odhodom na daljše potovanje leta 1527 je napravil oporoko, v kateri priznava goljufije pri igri na srečo in določa, da se vsem osebam, ki jih je prizadel, vrnejo denar. Kocke naj bi igrale posebno vlogo tudi pri volilnem škandalu v Velikem svetu leta 1450 in 1496. Pri volitvah za državne uslužbence naj bi pri preštevanju iz volilne skrinjice zletela kocka. Glasovali so namreč z svilenimi kroglicami. Ker je bila s tem dejanjem omadeževana čast in izražen prezir do države, je bil sprejet sklep o visoki nagradi za tistega, ki bi odkril povzročitelja te sramote, povzročitelja pa bi doletela visoka kazen. Leta 1639 so v senatu razpravljali o dolgih laseh, ki so krasile mladeniške glave. Ker so v baročnem Dubrovniku dubrovniški plemiči imeli na glavi kodraste lasilje, bi se navadni ljudje z dolgimi lasmi po zunanjem izgledu približali videzu plemstva. Zato je Senat sprejel sklep o obveznem oblikovanju frizur in striženju dogih las. V zapuščini Zdravka Šundrice je najden tudi opis medenega meseca, ki sta ga doživljala mladoporočenca. Posebej nam opiše družinsko tragedijo, ki se je odvijala v noči med 23. in 24. julijem 1471. Mladega plemiča Frana Ranjino je ubil zidar Vlakuša, ki ga je zalotil pri svoji ženi. Vlakuša je pobegnil iz mesta iz strahu pred strogo dubrovniško pravico. Toda odločitev Senata je bila nepričakovana. Vlakuši daje zagotovilo, naj se vrne v mesto in ga ne obsodi. V obrazložitvi je bilo rečeno, da je bil ubiti plemič sam kriv za svojo smrt. Ker so se objestni dubrovniški vlasteličiči hoteli maščevati bogatemu plemiču Klimu Gučetiću, ki se je sukal okoli neke Jele, so v času karnevala leta 1462 peli neko pesem, ki je zasmehovala Klimu. Senat je sicer opravil več zaslišanj, ni pa sprejel nobene odločitve o kaznivem dejanju. Zdravko Šundrica vidi v tej pesmi vpliv narodne poezije. 10. januarja 1567 je Stjepan Radonić iz Gruža prijavil krajo limon na njegovem vrtu. Lopovi naj bi obrali 3 velika drevesa limon in pri tem zlomili eno vejo. Policija je kmalu odkrila enega od osumljencev, ki je bil podvržen torturi, da je odkril še ostala dva pajdaša. Vsi trije so bili obsojeni na steber sramote in dobili po 25 batin. Še hujši prekršek

je napravil pisar Fran Bogascini leta 1740, ki je pobegnil v Benetke, ko so v žitnici Rupe ugotovili velik primanjkljaj žita. Toda pred sodnike je moral stopiti njegov brat zdravnik Toma, ki naj bi bil soodgovoren za bratovo goljufiijo. Kako je potekal sodni proces ni razvidno iz dokumentov, kot ugotavlja Zdravko Šundrica.

Naslednje vprašanje, ki si ga je zastavil Zdravko Šundrica, je kako so stari Dubrovčani reševali finančne krize. Turkom so morali plačevati harač v višini 12.500 ducatov. Kadar ni bilo dovolj denarja, so razpisali obvezno državni posojilo. Toda pred skoraj nerešljivo nalogo pa so se znašli, ko je Mehmed II. povečal leta 1481 harač na 15.000 ducatov. Veliki svet se je lotil zelo obsežne akcije in pri tem vključil vse možnosti, da bi prišel do zelene vsote ducatov. Državnim uradnikom so cello znižali plačo za 50%. Na srečo tega povišanja harača Dubrovčani nikoli niso plačali, ker je sultan Mehmed II. medtem umrl, njegov naslednik pa tega ni več zahteval.

Da so imeli dubrovniški trgovci instikt čebel prikaže avtor na instrukciji, ki jo je dobil odposlanec Nikola Đurđević leta 1438, ko je bil poslan na dvor bosanskega kralja Tvrtka II., da bi mu izrazil sožalje ob smrti žene, kraljice Doroteje.

V zadnji obsežni študiji pa Zdravko Šundrica razpravlja o dubrovniških Judih in njihovi emancipaciji v letih od 1805 do 1815, to je v obdobju francoske in v začetku avstrijske oblasti. Ugotavlja, da je obstajala razlika med popisom prebivalstva, ki so ga opravili Francozi in tistega, ki so ga Dubrovčani izvedli 8 let prej (1799). Zanesljive podatke pa daje popis prebivalstva, ki se je vršil v času avstrijske oblasti leta 1815. Podrobno opisuje dejavnost Judov na splošno, posebej pa prikaže njihovo dejavnost na gospodarskem področju. V prilogi so objavljeni številni dokumenti v originalnem jeziku. Dodana je tudi tabela s popisom Judov iz leta 1815.

Knjigo zaključuje obsežen register osebnih in zemljepisnih imen skupaj za I. in II knjigo.

V objavljenih študijah je Zdravko Šundrica opozoril na mnoga odprta vprašanja in neraziskane probleme in pojave iz preteklosti srednjeveškega Dubrovnika, ki naj bi se jih lotile mlajše generacije raziskovalcev Dubrovniškega arhiva. Predvsem to velja za obdobja 17. in 18. stoletja. Tudi s tega vidika imata knjigi izjemen pomen za zgodovinopisje.

Ignacij Voje